

Wat mankeert ons toch?

Slavernij op de Nederlandse Antillen

door Wijbe Fransen o.p.

1 juli

Op 1 juli 2002 werd in het Oosterpark van Amsterdam het slavernijmonument onthuld ter nagedachtenis aan 200 jaar vernedering en strijd van vele honderdduizenden medemensen in de West. Ben Vocking o.p., toentertijd pastor van de Surinamers, en ondergetekende uit Aruba waren bij die onthulling aanwezig. Ik herinner me dat wij in eerste instantie, samen met vele honderden belangstellenden van onder andere Suriname en de Antillen, in de verte enige klanken mochten opvangen van het officiële gedeelte. Terwijl de koningin en vele genodigden dichtbij het monument zaten, werd het gewone volk op een afstand gehouden. Een vervreemdende en ongepaste situatie!

Sindsdien wordt elk jaar op 1 juli een bijeenkomst gehouden in het Oosterpark. Dit jaar was het de beurt van premier Rutte om aanwezig te zijn en de aanwezigen toe te spreken. Zijn kabinet had pas nog besloten ook de subsidie aan het Nationaal Instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNSee) op te heffen. De hoop van velen dat hij dit besluit zou terugdraaien ging in rook op. Je moet zuinig met de centen omgaan, nietwaar! Intussen blijft het een feit dat het overgrote deel van de Nederlandse bevolking weinig benul heeft van wat onze voorvaders in de vroegere kolonies hebben uitgespookt. We bedekken graag een en ander met de mantel der vergetelheid, zoals recente onthullingen over de politioele acties in Indonesië bewijzen. Ik hoop met dit artikel het collectief geheugen een beetje op te frissen.

Het slavernijmonument in het Oosterpark te Amsterdam

Curaçao, marktplaats voor slaven

In 1492 'ontdekte' Columbus Amerika. Deze uitdrukking is typisch voor de manier waarop het dominante en op expansie beluste Europa naar de overkant keek. Er leefden daar allerlei gemeenschappen van mensen, die men – op zoek naar een kortere weg naar Indië – 'Indianen' noemde. Deze gemeenschappen hadden vreselijk te lijden van het optreden der Spaanse veroveraars: zware arbeid, mishandeling en geïmporteerde ziektes decimeerden de oorspronkelijke, vaak vredelievende, bevolking.

Zo vulde men op het eiland Hispaniola (de huidige Dominicaanse Republiek en Haïti) het tekort aan werklieden voor de land- en mijnbouw aan door Indianen van andere eilanden weg te halen. En aldus werd de van oorsprong Indiaanse bevolking van Aruba, Bonaire en Curaçao grotendeels weggevoerd naar Hispaniola. Er ontstond opnieuw een tekort aan geschikte arbeidskrachten. Spanjaarden en Portugezen begonnen op de Afrikaanse Westkust mannen en vrouwen op te kopen en als slaaf te vervoeren naar het tegenwoordige Zuid-Amerika. Onze West Indische Compagnie (W.I.C.) maakte ook jacht op mensen. Geboeid van hals tot voeten werden de mensen ontvoerd, weggerukt van hun familie die ze nooit meer zouden terugzien.

In 1662 kreeg de W.I.C. het recht van *asiento* (contract om handel te drijven) en nam ze de leiding in het slaventransport. Relevant is de manier waarop de W.I.C. haar handelswaar behandelde. In haar ogen waren de slaven gelijk aan vee en zo werden ze ook behandeld. Door ze van hun vrije wil te beroven maakte men de geest van de mensen bewust kapot.

Curaçao was in 1499 door de Spanjaard Alonso de Ojeda 'ontdekt'. In 1634 was het door de W.I.C. van Spanje overgenomen. Na het faillissement van de W.I.C. in 1791 werd Curaçao met de vijf andere eilanden een Nederlandse kolonie, een deel van het koninkrijk.

Vanwege haar ideale geografische ligging en goede haven werd Curaçao het centrum en de doorvoerhaven voor de verkoop van slaven voor het Caraïbisch gebied. Nog steeds leeft daar de naam Asiento voort; in de jaren 1960 werden er openluchtfilms gedraaid.

Weet u dat *zwart* in onze taal een negatieve betekenis heeft? Denk maar aan: het zwarte schaap, zwartkijker, zwarte pagina in de geschiedenis.

De manier waarop het transport van deze mensen vanuit Afrika plaats vond was mensonterend. Ze waren per schip – o.a. vanuit Elmina, in het tegenwoordige Ghana – weken onderweg. Opgepropt in het benedenruim, zonder frisse lucht, hygiëne, drinkwater en voldoende voeding, stierven velen; vaak een op de drie. Ze kregen niet eens een zeemansgraf, maar werden overboord gedumpt. Men probeerde daar wel enige verbetering in te brengen, want iedere dode slaaf bracht zoveel minder op!

In zijn dagboek van 31 oktober 1707 schrijft jezuïet Michael Schabel, afkomstig uit Bohemen en pastoor op Curaçao, over een slavenschip met 430 slaven aan boord: 'Ongeveer 150 zijn onderweg op zee gestorven. Ongetwijfeld zonder het heilig doopsel. Hoe te treuren over die kostbare zielen. Deze en dergelijke zaken lijken om de wraak van de rechtvaardige God te roepen. Want zoals de ervaring leert, rust er geen zegen, geen vaste winst op die schepen van menselijke koopwaar en mensenroof. (...) Men is begonnen de pas aangevoerde slaven als vee te verkopen. Ongelukkig geslacht van mensen, daarom alleen omdat ze donker zijn.'

Aruba, Curaçao en Bonaire ten noorden van Venezuela

140 Jaar lang hebben de W.I.C. en daarna de Middelburgse Commercie Compagnie slaven uit Afrika aangevoerd; men schat het totale aantal op ± 500.000 . De Nederlandse handel in slaven duurde van 1662 tot 1803. De Engelsen hadden intussen het monopolie in de slavenhandel genomen. De slavernij zelf zou in de Nederlandse koloniën pas op 1 juli 1863 afgeschaft worden.

Werk- en leefomstandigheden

Terwijl in het regenrijke en vruchtbare Suriname massa's slaven op de plantages werkten, waren er op elke plantage van het meestal droge Curaçao en Bonaire maar een klein aantal werkzaam. Aruba kende vooral het systeem van huisslaven. De slaaf of slavine werd beoordeeld op zijn/haar fysieke gesteltenis. Ze hadden geen recht op onderwijs, al is bekend dat een enkele pastoor hen in het geheim leerde lezen en schrijven.

Ze mochten wel gedoopt worden en wat katechismusonderricht krijgen. Maar bij de kerkdiensten mocht telkens maar een beperkt aantal slaven aanwezig zijn, omdat men bang was voor opstanden, die inderdaad in 1716 en 1795 plaatsvonden. Aangezien de slaaf geen persoonsrecht had (!), kon hij/zij niet trouwen. De slaven waren ook productiemachines: zij moesten ook voor meer slaven zorgen. Mannen en vrouwen, vreemden die geen enkele emotionele binding met elkaar hadden, werden bij elkaar gebracht en moesten kinderen verwekken, die ook weer slaaf waren. Sommige slaven werden vrijgekocht, of ze kochten – als ze handig waren in de handel – zichzelf vrij. Er is zelfs een vroegere slaaf geweest die er op zijn beurt slaven op na hield.

Slavenhutten op Bonaire

Op de eilanden woonden de slaven onder erbarmelijke omstandigheden. In groepen van tien of meer werden zij in huisjes gepropt. Deze hutten waren niet eens twee bij twee meter. De slaven werkten van zonsopgang tot zonsondergang, tot ze er letterlijk bij neer vielen. Als ze geen kracht meer hadden om verder te gaan, kregen ze als straf zweepslagen. De opzichter *bomba* was altijd een slaaf, maar hij moest verantwoording afleggen aan zijn *shon* en werd iets beter behandeld. Dit is één van de oorzaken van het onderlinge wantrouwen.

Ik beschik over een kopie van de staat der bevolking van Aruba in 1820. Er woonden toen 1877 mensen op Aruba. Ze worden onderscheiden in 'blanken (159), gecouleurden (1510) en swarten (208)'. De meeste gecouleurden behoren tot de 'vrije lieden'; van de swarten is slechts een handjevol vrij. Een aantal gecouleurden is slaaf; de swarten zijn bijna allemaal slaaf (174). Onder de 'gehuwden' worden blanken en gecouleurden vermeld; van de swarten is niemand gehuwd. Bij 'godsdienst' staat dat blanken en gecouleurden 'Gereformeerd, Lutheriaan, Rooms of Jood' waren, terwijl alle swarten (208) Rooms waren. Het protestantisme was staatsgodsdienst en had toen hoegenaamd geen interesse in de swarten.

De Franse Revolutie

In 1789 brak de Franse revolutie uit. Met haar kreet van 'vrijheid, gelijkheid, broederschap' oefende zij invloed uit op de rest van Europa en haar koloniën. In 1791 kwamen de slaven in het Franse Haïti in opstand. In 1804 werd Haïti onafhankelijk van Frankrijk. Slaven van andere eilanden en vrije Afrikanen uit Amerika kwamen naar dit land van hoop. Een tijdje zelfs een keizerrijk, werd Haïti het eerste vrije land voor voormalige slaven.

Op 17 augustus 1795 vond een opstand plaats op Curaçao, onder leiding van Tula en Karpata. Beroemd zijn de woorden van Tula tot de franciscaan Schink, die naar hem toe ging: 'Ze hebben

ons erg slecht behandeld. Wij willen niemand kwaad doen maar we willen onze vrijheid. Is niet iedereen op aarde een afstammeling van Adam en Eva? Deed ik er fout aan om 22 broeders uit de gevangenis te bevrijden, waar ze ten onrechte in zaten? Ai, vader, zelfs een dier krijgt een betere behandeling'. Na twee weken werd de opstand met geweld neergeslagen en werden de leiders en vele anderen op wrede wijze geëxecuteerd. Tula en Basjan Karpata werden aan paarden vastgebonden en meegesleurd, totdat ze stierven.

Het zou nog tot 1863 duren, voordat Nederland als een der laatste landen de slavernij afschafte. Alleen Portugal deed dat pas in 1888, in Brazilië. In 2013 – 150 jaar na de afschaffing der slavernij in onze voormalige koloniën – komt er een film uit over de opstand door Tula, waarin Jeroen Krabbé de rol van gouverneur zal vervullen.

De Staten Generaal beslisten dat de eigenaars van de plantages, die vaak in Nederland woonden en hun vertegenwoordigers in de koloniën hadden, voor elke slaaf een vergoeding kregen. Om de economie aldaar niet te ontwrichten moesten de slaven – tegen een vergoeding – nog tien jaar bij hun vroegere 'shon' blijven werken! In Suriname werd de afschaffing de aanleiding om goedkope werkkrachten in India en Indonesië te zoeken.

Mijn ervaringen

In 1965 kwam ik als dominicaan naar Curaçao. Sinds 1871 waren de Nederlandse Antillen door Rome toevertrouwd aan de pastorale zorg van de Nederlandse provincie der dominicanen. Naast het gevoel in een eeuwige zomer te zijn terecht gekomen, trof mij de armoede van grote groepen mensen. De Isla-raffinaderij van de Shell met aanverwante bedrijven was de grootste werkgever, zoals ook het geval was met de Lago van Exxon op Aruba.

De sociale ongelijkheid vond een uitlaat in de revolutie van 30 mei 1969, toen een stuk van Willemstad afbrandde, inclusief het huis met archieven van de uit Zwolle afkomstige bisschop M.Holterman. Het Nederlands was – en is grotendeels nog! – instructietaal op de scholen, terwijl het Papiamentu de eigen taal van de mensen is. Deze taal heeft veel van het Spaans en Portugees, maar kent ook Afrikaanse, Engelse en Nederlandse invloeden. In de katholieke kerkdiensten werd bijna uitsluitend Papiamentu gesproken. Ik mocht dan ook vier maanden na aankomst mijn eerste preek over de bruiloft te Cana in deze taal houden.

Maar weinig Nederlanders doen hun best zich deze taal eigen te maken. Het idee dat de Nederlandse cultuur hoger was dan de Antilliaanse kwam op nog andere manieren tot uiting: in het gescheiden wonen van bevolkingsgroepen, in bijna uitsluitend Nederlandse kranten, in de wijze waarop de Curaçaoënaar soms over zichzelf sprak. Bekend is het gezegde over een gekleurd iemand, die met een Nederlander trouwde: *E ta drecha su rasa* (hij/zij verbetert zijn/haar ras). Is het geen duidelijk teken van het minderwaardigheidscomplex, dat op de bodem van de Antilliaanse ziel leeft? Op Bonaire begon men vaak een gesprek aldus: 'Pastoor, u wordt toch niet kwaad, als ik u vraag...?' Ik vond dat gevoel van onderdanigheid vreselijk.

Is het een wonder, mede gezien het slavernijverleden, dat het gezinsleven vaak chaotisch is? Het aantal complete gezinnen is in de minderheid. Vele mannen zijn echt macho. Moeders hebben

Er wonen ruim 130.000 Antillianen van alle zes eilanden in Nederland. Op de eilanden zelf ruim 300.000! In Zwolle, waar ik nu leef, wonen ± 1400 Antillianen.

vaak kinderen van meerdere mannen – in de hoop op financiële ondersteuning. De moeder is de sterke figuur in het gezin, en de vader - áls hij aanwezig is – staat vaak aan de zijlijn, zonder de noodzakelijke bevestiging te geven aan de opgroeiende kinderen. Men hanteert nog vaak een dubbele moraal ten aanzien van de opvoeding van jongens en meisjes. De communicatie binnen het gezin laat veel te wensen over.

Vanuit de Kerk hebben we geprobeerd - via gemeenschappelijke huwelijksvoorbereiding, *Marriage Encounter* en schoolprogramma's - te werken aan het onderling bespreekbaar maken van gevoelens, aan communicatie en aan een perspectief van elkaar aanvullen als man en vrouw. Hoewel de zon altijd schijnt en men goedlachs is, zijn er problemen te over. Er is verdeeldheid en wantrouwen in het maatschappelijk verkeer en in de politiek: jegens elkaar en jegens Nederland, de vroegere kolonisator. Dat bleek onder andere de afgelopen twee jaar op Curaçao, waar de partijen scherp tegenover elkaar stonden. De Nederlandse regering heeft een 'aanwijzing' gegeven aan Curaçao betreffende de begroting, die men eerst op orde moet brengen.

Zoals al een eeuw geleden op Aruba het alcoholisme een maatschappelijk probleem werd, gevolgd daarna door drugsmisbruik, zo heeft ook op Curaçao het drugsmisbruik dramatische vormen aangenomen. Sociale achterstand en een verminderd gevoel van eigenwaarde vormden hiervoor een vruchtbare bodem. In de jaren 1980 en 1990 zijn heel wat 'bolletjesslikkers' naar Nederland getrokken. Met andere lotgenoten hebben ze het aanzien van de Antilliaan in Nederland grote schade toegebracht. Ook op Curaçao nam de criminaliteit en het geweld toe. Een jaar of tien geleden waren er in één jaar zelfs 48 moorden, waarvan de meesten speelden in het drugscircuit.

Wat nu?

Het zou te simpel zijn om te beweren dat dit alles het gevolg is van de slavernij, maar haar invloed werkt ontegenzeggelijk nog door. Nodig is een emancipatie van het denken van de eilandgenoten, een betere kennis van elkaar, eerlijke erkenning van het onrecht der slavernij door Nederland, een wederzijdse acceptatie van elkaar als rijksgenoten, waardering voor elkaars sterke punten en cultuur.

Er is nog een lange weg te gaan! Onlangs vertelde mij een Antilliaanse, die hier al ruim twintig jaar woont, dat haar Nederlandse collega's haar op het werk wél groeten, maar dat ze haar daar buiten niet zien staan. Wat mankeren wij, Nederlanders, toch?

Wijbe Fransen o.p.

Voor meer informatie 'google' slavernij en Antillen. Foto's van het slavernijmonument staan o.a. op www.slavernijmonument.nl. Informatie over de film zie www.tulathemovie.com

Een samenvatting van deze tekst is gepubliceerd op www.dominicanen.nl, de website van Dominicaans Nederland.